

ENVIRONMENTÁLNE UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ A ZMENA VÝROBNEJ ŠTRUKTÚRY

Jaroslav VOKOUN

ENVIRONMENTALLY SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PRODUCTION STRUCTURE CHANGE

Sustainability - Environment - Safety '2019

ABSTRAKT

Ekonomika a životné prostredie sú prepojené. S priemyslom súvisí dopyt po zdrojoch a to prináša environmentálnu záťaž. Slabou stránkou slovenskej ekonomiky je vysoká energetická náročnosť výroby a nízka energetická produktivita. Najväčšími znečisťovateľmi ovzdušia sú podniky s energeticky náročnou produkciou a výrobcovia energie. Cielenie udržateľného rozvoja hľadá kompromisné riešenia medzi ekonomickým rozvojom a s ním spojenými negatívnymi externalitami. Strategické dokumenty sú zamerané na dosiahnutie lepšej kvality životného prostredia a udržateľného obehového hospodárstva. To vyžaduje patrične nastaviť stimuláciu a reguláciu aktivít firiem, obyvateľstva a verejného sektora. Firemné úsilie sa prejavuje v spoločenskej zodpovednosti podnikov.

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

udržateľný rozvoj, štruktúra ekonomiky, spoločenská zodpovednosť podnikov

ABSTRACT

The economy and the environment are interconnected. Industry is related to the demand for resources and this brings environmental burden. The high energy intensity of production and low energy productivity is a weakness of the Slovak economy. The biggest air polluters are energy-intensive enterprises and energy producers. Targeting of sustainable development is looking for compromise solutions between economic development and the associated negative externalities. The strategy documents are oriented at achieving better environmental quality and a sustainable circular economy. This requires appropriately setting up stimulation and regulation of business, population and public sector activities. Corporate effort is reflected in corporate social responsibility.

KEY WORDS:

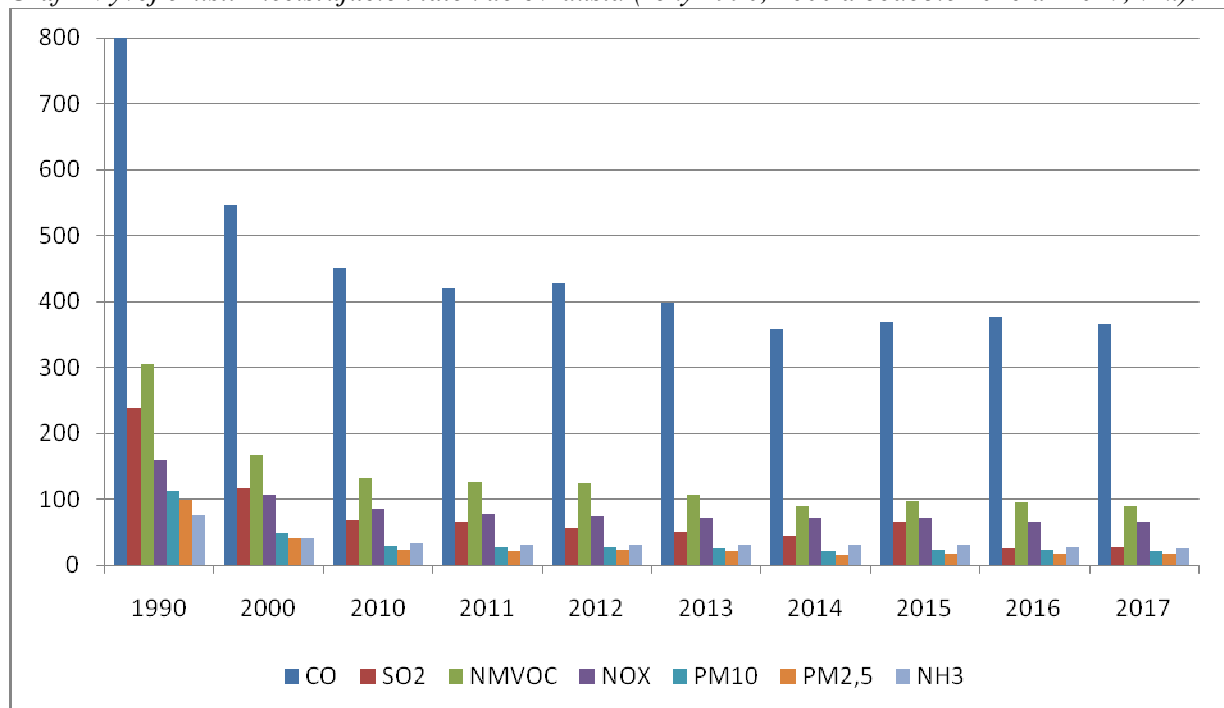
Sustainable development, economy structure, corporate social responsibility

ÚVOD

Hospodársky vyspelé krajiny charakterizuje vysoký HDP prepočítaný na obyvateľa, rozvinutý priemysel a služby. Vysoká produktivita práce je daná využívaním vyspelých technológií. Oporou rozvoja priemyslu a služieb je vyspelá infraštruktúra (energetická, dopravná, vzdelávacia, výskumná). Priemysel je náročný na zdroje a to sa prejavuje záťažou na životné prostredie. Často sa jedná o mestské prostredianakoľko priemysel a služby vyžadujú kvalifikované ľudské zdroje a infraštruktúru, ktorá nie je dostupná vo vidieckom prostredí. S výrobou súvisia negatívne externality v podobe spotreby prírodných zdrojov a produkcie priemyselných odpadov. Priemyselná výroba vytvára emisie, ktoré znečisťujú ovzdušie, pôdu a vodu. Výroba je náročná na priestor, dochádza k záberom pôdy a fragmentácii ekosystémov v krajine (Enviportal, 2019a). Rizikom výroby sú priemyselné havárie.

Ekonomika a životné prostredie sú prepojené, a existujú rôzne modely tohto vzťahu. V krajinách, ktoré sa orientujú na environmentálne udržateľný rozvoj, nie je rozvoj priemyslu sprevádzaný zvyšovaním záťaže životného prostredia. Problém nie je v deklaratívnom prihlásení sa k environmentálne udržateľnému rozvoju, ako v reálnych krokoch, ktoré uskutočňujú jednotliví aktéri. Udržateľný rozvoj má tri dimenzie: hospodársku, sociálnu a environmentálnu. V transformačnom období od roku 1990 do obdobia vstupu SR do EÚ sa verejné politiky sústreďovali na najpálčivejšie problémy vo fungovaní ekonomiky a v sociálnej oblasti. Environmentálny rozmer bol zohľadňovaný v menšej miere. Adaptácia na zmeny sa deje prostredníctvom trhových faktorov a pod vplyvom regulácie nastavenej inštitúciami. Obmedzovanie výroby, zánik viacerých firiem s výrazným vplyvom na životné prostredie a investície do technológií s nižším vplyvom na životné prostredie prispeli k výraznému znižovaniu ekologickej záťaže v období 1990 až 2000 (graf 1). Sektor energetiky je najväčším producentom emisií skleníkových plynov, jeho podiel na celkových emisiách vyprodukovaných v SR je 50,3 %. Vysoká energetická náročnosť ekonomiky vytvára vysoký dopyt po energii, avšak v prípade zmien v ekonomickej štruktúre v prospech menej energetickejšie výroby a rastu služieb sa budú môcť energetické kapacity znížiť.

Graf 1 Vývoj emisií znečisťujúcich látok do ovzdušia (roky 1990, 2000 a obdobie 2010 až 2017, v kt).

Zdroj: enviroportal.sk, <https://www.enviroportal.sk/indicator/detail?id=141>

Poznámka: údaj CO v r. 1990 je v grafe useknutý, v skutočnosti emisie CO dosiahli 1 133,7 kt.

Vysvetlivky: NMVOC - nemetánové prchavé organické látky (non-methanevolatileorganiccompounds), NOX – oxidy dusíka, PM10 – tuhé častice menšie ako 10 µm, PM2,5 – tuhé častice menšie ako 2,5 µm, NH - amoniak.

Súčasná štruktúra ekonomiky je výsledkom kombinácie alokačných mechanizmov z obdobia pred rokom 1990 a nových prístupov podpory investorov a spontánných podnikateľských aktivít. V štruktúre ekonomiky dominujú služby a priemysel. Slovenská ekonomika patrí medzi ekonomiky s vyššou váhou priemyslu a nižšou váhou služieb v porovnaní s hospodársky najvyspelejšími krajinami EÚ 28 (tab. 1). Tri exportne najsilnejšie priemyselné odvetvia - výroba automobilov, elektrotechniky a strojov - sú z väčšej časti založené na montáži a nie výrobe. To vytvára nároky na dopravu a mobilitu pracovníkov a s tým súvisiace zaťaženie životného prostredia.

Analýza údajov za rok 2018 poukazuje na pozitívnu koreláciu priemyslu s informačnými a komunikačnými službami (korelačný koeficient 0,33 za krajiny EÚ 28). Krajiny s vyššou váhou

priemyslu majú aj viac rozvinuté sektory spojené s digitalizáciou spoločnosti. Na druhej strane ekonomiky vo väčšej miere orientované na priemysel majú nižší podiel služieb (korelačný koeficient -0,40) a aj nižší podiel umenia, zábavy a rekreácie (korelačný koeficient -0,39). Môžeme očakávať, že znižovanie váhy priemyslu povedie k rastu váhy služieb. Výhodou takéhoto trendu môže byť znižovanie environmentálnej záťaže. Korelačná analýza však ukázala, že nie je súvislosť medzi váhou priemyslu v ekonomike a energetickou produktivitou (korelačný koeficient 0,04) a produkciou emisií (korelačný koeficient -0,05). To naznačuje, že mix regulácie podnikov v oblasti emisií a spoločenskej zodpovednosti podnikov je v jednotlivých krajinách diferencovaný.

Tabuľka 1 Štruktúra ekonomik EÚ 28 na základe podielu sektorov na celkovej hrubej pridanej hodnote v bežných cenách (rok 2018, %)

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Belgium	0,8	16,7	5,3	19,4	4,3	6,0	8,6	14,6	22,1	2,2
Bulgaria	4,2	23,1	4,3	22,6	6,2	6,8	10,4	6,0	14,1	2,2
Czechia	2,2	30,2	5,6	19,2	5,5	4,0	8,7	6,9	15,5	2,2
Denmark	1,2	18,0	5,8	20,0	4,4	5,9	10,6	9,1	21,6	3,4
Germany	0,8	25,8	5,3	16,3	4,7	3,7	10,7	10,8	18,2	3,9
Estonia	2,6	20,8	7,7	21,1	6,0	3,9	10,1	9,8	15,6	2,4
Ireland	1,0	36,5	2,8	11,7	12,1	7,2	6,4	10,3	10,5	1,4
Greece	4,3	15,0	2,5	25,1	3,5	3,6	16,3	5,4	20,3	4,1
Spain	2,9	17,7	6,5	23,9	4,2	4,0	10,5	8,4	18,0	3,9
France	1,8	13,4	5,6	17,8	5,4	3,9	12,9	14,0	22,4	2,9
Croatia	3,6	20,4	5,4	23,1	4,6	6,1	9,7	8,4	15,5	3,3
Italy	2,1	19,4	4,7	21,4	3,6	4,8	13,9	9,5	16,6	3,9
Cyprus	2,0	8,3	5,8	25,3	5,0	9,8	9,8	10,4	19,3	4,4
Latvia	3,8	16,1	7,1	25,4	5,5	3,7	12,0	7,8	15,8	2,9
Lithuania	3,0	21,9	7,1	32,2	3,7	2,1	6,4	7,1	14,3	2,2
Luxembourg	0,3	6,8	5,4	18,0	4,5	26,5	7,9	11,9	16,7	1,9
Hungary	4,3	25,9	5,3	18,5	5,0	3,5	8,1	9,8	16,8	2,8
Malta	1,0	10,0	3,7	21,0	6,5	6,2	4,9	14,8	16,8	15,0
Netherlands	1,8	15,2	4,8	20,6	4,9	6,8	7,2	15,4	20,8	2,4
Austria	1,3	22,0	6,4	22,9	3,5	4,0	10,0	9,9	17,3	2,7
Poland	2,8	25,6	8,0	26,2	3,9	4,0	4,9	8,4	14,0	2,2
Portugal	2,3	18,5	4,0	24,9	3,5	4,9	12,2	7,6	19,1	2,9
Romania	4,8	26,1	6,0	20,2	5,8	3,0	8,3	8,0	14,5	3,4
Slovenia	2,2	27,2	6,0	20,7	4,1	3,7	7,4	10,3	15,9	2,5
Slovakia	3,3	26,2	8,7	20,2	4,4	2,9	7,1	9,1	14,8	3,4
Finland	2,8	21,3	7,2	15,5	5,8	2,7	12,6	8,9	20,1	3,0
Sweden	1,2	19,2	6,4	17,7	7,0	3,7	8,5	11,9	21,5	3,0
UnitedKingdom	0,6	14,1	6,1	17,9	6,6	6,9	13,3	12,8	17,5	4,2
EU-28	1,6	19,5	5,6	19,1	5,1	4,8	11,1	11,2	18,5	3,4

Prameň: Eurostat,

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_value_added_at_current_basic_prices,_2008_and_2018_\(%25_share_of_total_gross_value_added\)_FP19.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_value_added_at_current_basic_prices,_2008_and_2018_(%25_share_of_total_gross_value_added)_FP19.png)

Vysvetlivky: Sektory: A – poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybárstvo. B – priemysel. C – Stavebníctvo. D – obchod, doprava, ubytovanie, stravovanie. E – informačné a komunikačné služby. F – finančné a poisťovacie služby. G – predaj nehmuteľností. H – služby. I – verejná správa, obrana, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálna práca. J – umenie, zábava, rekreácia.

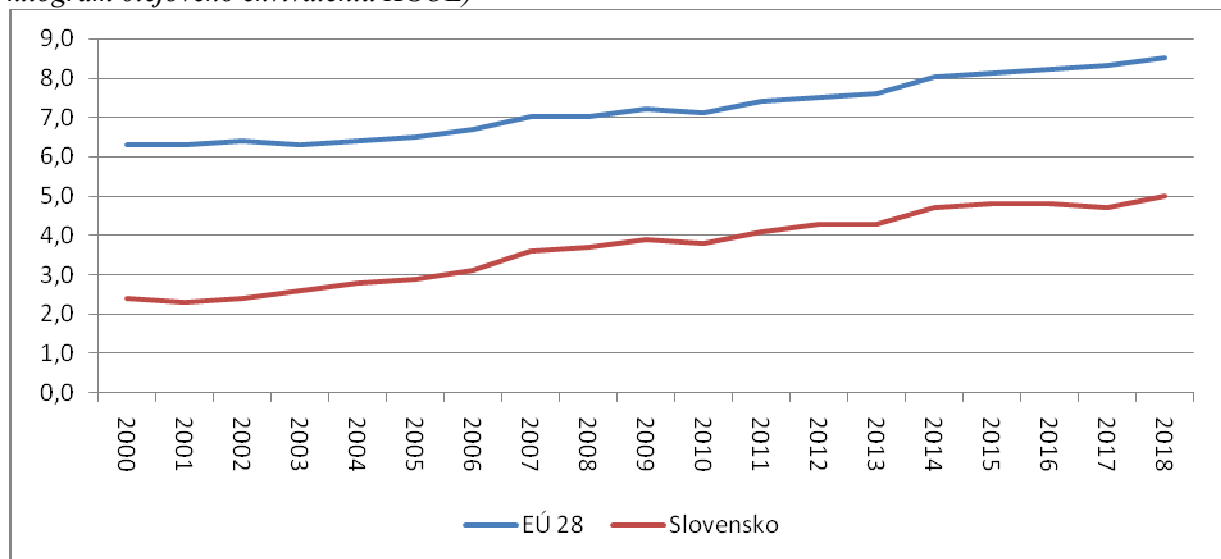
Pri porovnaní s rokom 2008 došlo v SR k zníženiu váhy priemyslu o 2,3 % bodu a zvýšila sa váha služieb o 2,1 % bodu v oblasti služieb, verejnej správy, obrany, vzdelávania, zdravotníctva a

sociálnej práce. Podiel pridanej hodnoty služieb spojených s verejnou správou, obranou, vzdelávaním, zdravotníctvom a sociálnou prácou je limitovaný nízkou mzdovou úrovňou v SR. Kvantitatívny a kvalitatívny rast služieb (ako dôsledok vyšších výdavkov na mzdy) bude priťahovať talentovaných ľudí, ktorí odišli pracovať do zahraničia.

Regióny s narušeným prostredím

Vďaka výraznému zalesneniu územia a rozsahu poľnohospodárskej pôdy majú regióny s nenarušeným prostredím 49,2 % podiel na území SR a mierne narušenie vykazuje 39,8 % územia SR. Narušené prostredie z hľadiska environmentálnej kvality vykazuje územie s podielom 11,0 %. (Lieskovská, Lényiová, 2019) Jedná sa o lokality s mestským osídlením kde sú lokalizované podniky vytvárajúce environmentálnu záťaž. Najväčšími znečisťovateľmi ovzdušia sú podniky s energeticky náročnou produkciou a výrobcovia energie a tepla: U. S. Steel Košice, s.r.o., FORTISCHEM a.s. Nováky, SLOVALCO, a.s. Žiar nad Hronom, DUSLO, a.s. Šaľa, Považská cementáreň, a.s. Ladce, Slovenské elektrárne a.s. (Zemianske Kostolany, Vojany), BUKOCEL, a.s. Hencovce, DOLVAP, s.r.o. Varín, CRH, a.s. (Dvorníky–Včeláre, Rohožník), OFZ, a.s. Oravský Podzámok, SLOVNAFT, a.s. Bratislava, MONDISCP, a.s. Ružomberok, Martinská teplárenská, a.s. Martin, CEMMAC a.s. Horné Srnie, Slovenské magnezitové závody, a.s. Jelšava, CALMIT s. r.o. Žirany, KOVOHUTY, a.s. Krompachy a ďalšie (AIR, 2019). Sídla týchto podnikov naznačujú, ktoré regióny sú vystavené vysokej ekologickej záťaži. Napriek investíciám do technológií znižujúcich ekologické zaťaženie zostáva rozsah znečistenia, vyprodukovaný týmito podnikmi, vysoký. Energeticky náročné spracovanie kovov, ropy, výroba cementu, teplárne a pod. sú príčinou toho, že slovenská ekonomika patrí k najviac energeticky náročným v EÚ. Energetická produktivita sa síce postupne zvyšuje, ale je 1,7 krát nižšia v porovnaní s EÚ 28 (graf 2). To je dôsledkom toho, že sa v prípade priemyselných podnikov zväčša jedná o výrobu polotovarov vo veľkých množstvách. Z hľadiska environmentálnej záťaže prírodného i osídleného územia a orientácie na vyššiu pridanú hodnotu je takýto stav dlhodobou neutržateľný.

Graf 2 Energetická produktivita v SR a EÚ 28 v období 2000 až 2018 (výstup v EUR pripadajúci na kilogram olejového ekvivalentu KGOE)

Prameň: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_30/default/line?lang=en

Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2018 (2019) poukazuje na pozitívne i negatívne stavy a trendy. „Emisie znečisťujúcich látok majú klesajúci trend u väčšiny sledovaných látok a to prirodzene súvisí s hodnotením kvality ovzdušia. Vo väčšine monitorovacích

miest neboli dosiahnuté požiadavky na kvalitu povrchovej vody. Vo väčšine monitorovacích objektov podzemnej vody bola prekročená limitná hodnota kvality pitnej vody aspoň jedného ukazovateľa, avšak kvalita pitnej vody je dlhodobo na vysokej úrovni. Problémom zostáva nízke napojenie obyvateľstva na kanalizáciu (68,4 %). Na viac ako 5 % územia SR sú zaznamenané svahové deformácie s hrozbou havarijných zosuvov. Dochádza k poklesu výmery poľnohospodárskej pôdy a k nárastu zastavaných plôch. Rozloha poľnohospodárskej pôdy činí 48,5 % z celkovej rozlohy územia SR. Takmer 99 % poľnohospodárskeho pôdneho fondu je hygienicky vyhovujúcich. Kontaminovaná pôda je viazaná na oblasti priemyselnej činnosti a na oblasti vplyvu tzv. geochemických anomálií – horské a podhorské oblasti. Takmer 60 % poľnohospodárskych pôd vykazuje slabo kyslú alebo kyslú pôdnu reakciu. Vodnou eróziou je potenciálne ohrozených 38,5 % a vetrovou 5,5 % poľnohospodárskych pôd. Poľnohospodárstvo sa podieľa 6 % na emisiách všetkých skleníkových plynov a je najväčším producentom emisií amoniaku. Zväčšovanie lesných pozemkov je spochbňované leteckými zábermi, ktoré poukazujú na proces odlesňovania. Zdravotný stav lesov je nepriaznivý, je horší ako celoeurópsky priemer. Podiel ťažby dreva na celkovom bežnom prírastku dosahuje vysokú hodnotu. Podiel prirodzenej obnovy sa približuje úrovni lesnícky vyspelých, porovnateľných štátov. Stav druhov a biotopov európskeho významu do veľkej miery nie je priaznivý. Zaznamenané sú negatívne prejavy zmeny klímy - výrazná premenlivosť počasia, nadpriemerná ročná teplota, extrémne lokálne zrážky. Podiel bezuhlíkovej výroby elektriny je na úrovni 80 %. Pretrváva vysoká energetická náročnosť hospodárstva. Podiel energie z obnoviteľných zdrojov energie je nízky. Pretrváva vysoký podiel cestnej dopravy na výkonoch osobnej i nákladnej dopravy, ako aj vysoký podiel individuálnej prepravy osôb. Podiel emisií z dopravy sa zvyšuje, najvýznamnejší podiel má na emisiách NOx (približne 46 %). Množstvom vyprodukovaných odpadov v prepočte na obyvateľa je SR pod priemerom krajín EÚ, avšak pretrváva nepriaznivý stav v nakladaní s ním, lebo je vysoký podiel skládkovania a nízky podiel recyklácie.“

Medzinárodné porovnanie ekologickej stopy Slovenska ukazuje, že spoločnosť výrazne zvýšila svoje negatívne dopady na prírodu a dlhodobo prekračuje biokapacitu svojho územia. Zároveň však patrí do lepšej polovice rebríčka ekologickej stopy krajín EÚ. Kumulovaná ekostopa Slovenska za obdobie 2007 až 2013 sa priblížila ekostope Talianska a Francúzska. (Ondrovič, 2018)

Smerovanie k environmentálne udržateľnej výrobe a spotrebe

Posudzovanie vplyvov na životné prostredie (Environmental Impact Assessment - EIA) je dôležitý nástroj environmentálnej politiky vytvárajúci priestor pre argumentáciu rôznych aktérov ako sú investori, obce, občianska spoločnosť a inštitúcie v súlade s platnou legislatívou¹. Úradníci, ktorí organizujú procesy posudzovania vplyvov na životné prostredie sú vystavení vplyvu investorov a mnohé výroky a rozhodnutia spochybňujú ich nestrannosť a etické jednanie. Klientelizmus je problémom súčasnej slovenskej spoločnosti a znižuje efektívnosť aj takého nástroja ako je EIA.

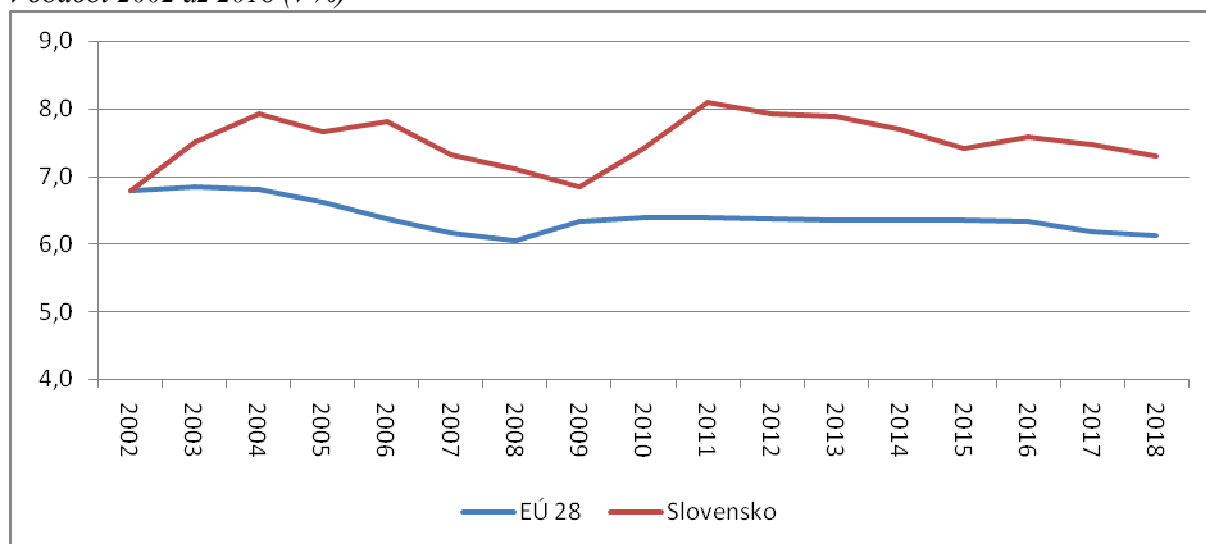
K nástrojom environmentálnej udržateľnosti ekonomických aktivít patrí daňový systém. Podiel daňových príjmov s environmentálnym aspektom² na celkových daniach v SR sa od roku 2002 pohybuje v intervale 7 až 8 %. V porovnaní s EÚ 28 je tento podiel v SR vyšší (graf 3). Podiel daní s environmentálnym aspektom na HDP v roku 2018 dosiahol 2,49 %, čím sa Slovensko zaraďuje medzi krajiny EÚ s priemerným podielom daní s environmentálnym aspektom na HDP. (Eurostat,

¹ Prvým zákonom v tejto oblasti bol zákon NR SR č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. Z dôvodu zabezpečenia harmonizácie slovenskej legislatívy s právom EÚ bol v roku 2000 prijatý zákon č. 391/2000 Z. z. Európska únia prijala smernice týkajúce sa posudzovania vplyvov na životné prostredie a na to reagoval zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. Zákon upravuje posudzovanie vplyvov na životné prostredie, posudzovanie strategických dokumentov a posudzovanie vplyvov stavieb, zariadení a iných činností na životné prostredie komplexne. Vďaka európskym smerniciam sa zabezpečila účasť verejnosti a prístup verejnosti k informáciám o životnom prostredí. Prijatie zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a jeho uplatňovanie je základnou podmienkou pre financovanie projektov zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu. (Enviroportal, 2019b)

² Medzi tieto dane zaraďujeme dane z energie, dopravy, za znečistenie a dane zo zdrojov (odber vody, zber biologických zdrojov, výrub stromov, ťažba surovín).

2019) Preto je otázkou, aký druh stimulácie a regulácie bude potrebný pri ovplyvňovaní smerovania k smerovaniu k environmentálne udržateľnej výrobe a spotrebe, keď existujúci stav nie je priaznivý pri súčasnom nastavení daní a poplatkov. Vzhľadom na sociálnu a politickú situáciu sa zatiaľ upúšťa od zavedenia niektorých ekologických daní.

Graf 3 Podiel daňových príjmov s environmentálnym aspektom na celkových daniach v SR a EÚ 28 v období 2002 až 2018 (v %)

Prameň: Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rt320/default/line?lang=en

Na javy a trendy v environmentálnej záťaži prostredia reaguje Stratégia OSN Agenda 2030 aplikovaná na podmienky Slovenska. Orientuje sa na prechod od súčasného typu ekonomiky na environmentálne udržateľnú ekonomiku s minimalizáciou nežiaducich externalít, znižovaním environmentálnych rizík a ekologických škôd (ÚPV SR, 2018). Prioritou bude ochrana a environmentálne udržateľné využívanie prírodných zdrojov, ochrana biodiverzity a ekosystému. K hlavným výzvam Agendy 2030 patrí smerovanie k environmentálne a sociálne udržateľnej výrobe a spotrebe a k obehovej ekonomike. Naliehavejším sa stáva znižovanie dotácií do problematických odvetví a internalizácia externých sociálnych a environmentálnych nákladov. Znečisťovaniu zložiek životného prostredia bude v budúcnosti možné zabrániť za predpokladu, že sa podarí meniť výrobnú štruktúru smerom k oslabeniu energetickej, surovinovo a environmentálne zaťažujúcich odvetví a zvýšiť váhu služieb v ekonomickej štruktúre Slovenska. Dôležitá bude transformácia zaužívaných spôsobov priemyselnej výroby na ekologicky šetrnú produkciu založenú na udržateľnosti a efektívnom využívaní zdrojov. Posilnenie ekonomickej sebestačnosti regiónov oblasti výroby a spotreby bude znižovať dopravnú záťaž územia.

Na environmentálne výzvy, ktorým čelí Slovensko, reaguje ambiciózna stratégia environmentálnej politiky (MŽP SR, 2019). „Základnou víziou je dosiahnuť lepšiu kvalitu životného prostredia a udržateľné obehové hospodárstvo, založené na dôslednej ochrane zložiek životného prostredia a využívajúce čo najmenej neobnoviteľných prírodných zdrojov a nebezpečných látok, ktoré budú viesť k zlepšeniu zdravia obyvateľstva. Ochrana životného prostredia a udržateľná spotreba musia byť súčasťou všeobecného povedomia občanov aj tvorcov politik. Pomocou predchádzania a prispôsobenia sa zmene klímy budú jej následky na Slovensku miernejšie. Cieľom je razantné zníženie množstva emisií oproti roku 2005 - SO₂ o 82 %, NO_x o 50 %, NMVOC o 32 %, NH₃ o 30 % a PM_{2,5} o 49 %. Vykurovanie v domácnostiach a doprava v mestách sa posunie k environmentálne prijateľnejším alternatívam. Zelená fiškálna reforma presunie ťarchu zdanenia smerom k environmentálnym daniam v súlade s princípom znečisťovateľ platí. Miera recyklácie komunálneho odpadu sa zvýši, vrátane jeho prípravy na opätovné použitie, na 60 % a do roku 2035 sa zníži miera

jeho skládkovania na menej ako 25 %. Zelené verejné obstarávanie pokryje aspoň 70 % z celkovej hodnoty všetkých verejných obstarávaní a podpora zelených inovácií, vedy a výskumu bude na porovnateľnej úrovni s priemerom EÚ. Energetická náročnosť priemyslu sa priblíži priemeru EÚ.“

Politiky v oblasti ekonomiky a životného prostredia reagujú na vývoj, ktorého aktérmi sú firmy, verejný sektor a obyvatelia. Firmy s modernou firemnou kultúrou aplikujú princípy spoločenskej zodpovednosti podnikov (Corporatesocialresponsibility - CSR). Toto dobrovoľné úsilie firiem presahuje bežný rámec dodržiavania právnych predpisov. Spoločenská zodpovednosť podnikov sa týka viacerých oblastí - starostlivosť o zamestnancov, etické riadenie podniku, férový prístup k zákazníkom, zodpovedné verejné obstarávanie, odmietnutie korupcie, ochrana životného prostredia, spolupráca s miestnou komunitou, podpora občianskych aktivít a pod. Takto nastavené ciele podnikov prispievajú k udržateľnému rozvoju a napĺňaniu spoločenských cieľov. V globálnom prostredí medzi spoločnosťami s najlepšou reputáciou patria i svetové firmy, ktorých dcérske spoločnosti pôsobia na Slovensku. V celosvetovom hodnotí v roku 2018 (RepTrak, 2018) to boli Bosch (7. poradie), IKEA (10.), Siemens (23.), Dell (41.), Whirlpool (47.), Johnson&Johnson (60.), Samsung (64.), PSA Groups (74.). Slovensko profituje z toho, že svoje princípy v oblasti spoločenskej zodpovednosti podnikov prinášajú do nášho domáceho prostredia. Takýto typ firiem je prítlačivý pre tých talentovaných ľudí, ktorí uprednostňujú pôsobenie vo firmách so zaujímavou produkciou a pracovnými pozíciami. Pri napĺňaní firemných zámerov v oblasti spoločenskej zodpovednosti podnikov má na Slovensku významné postavenie nadácia Pontis, ktorá založila BusinessLeadersForum. Je to združenie firiem, ktoré sa zaväzujú byť lídrami v presadzovaní princípov zodpovedného podnikania na Slovensku.

Príklad spoločnosti IKEA

Rozmanitosť aktivít, ktoré súvisia s firemným prístupom k environmentálnej udržateľnosti ukazuje príklad spoločnosti IKEA. Je to globálne pôsobiaca švédka nábytkárska firma, zameriavajúca sa na predaj a výrobu nábytku a bytových doplnkov. Vlastní a prevádzkuje sieť 422 predajní. Spoločnosť je vo vlastníctve neziskovej nadácie. Výroba prebieha vo výrobných závodoch IKEA a približne u 2400 dodávateľov v 65 krajinách. Počet zamestnancov je okolo 36 400 a tržby za rok 2018 dosiahli 38,8 mld EUR.

V polovici osemdesiatych rokov sa IKEA stretla s environmentálnym problémom, ktorý mal výrazný vplyv na jej ďalšiu činnosť (Owens, 2008). „Testy na výrobkoch z drevotriekových dosiek ukázali, že emisie formaldehydu prekročili normu stanovenú v dánskom environmentálnom práve. Negatívna publicita si vyžadovala rýchlu reakciu. Taktiež museli reagovať na výzvyk bojkotom od environmentálnych skupín, aby eliminovali použitie dreva z tropického dažďového pralesa. Vo firme vytvorili pracovnú pozíciu manažéra zodpovedného za environmentálne otázky. V roku 1990 firma začala prípravu a implementáciu svojej environmentálnej politiky, čo ovplyvnilo množstvo produktov a služieb. Environmentálny program a sa stal prirodzeným rozšírením firemnej kultúry. Implementačné úlohy spadali do kategórií: manažment a personál, produkty a materiály, zákazníci, dodávatelia, vybavenie budov, spotrebný materiál a doprava.

Výrobky a obaly musia vysielať jasný signál o záväzku voči životnému prostrediu. Pri posudzovaní environmentálnych vplyvov materiálov výrobkov IKEA uplatňuje zákony a normy v oblasti životného prostredia z najprísnejších trhov ako minimálnu požiadavku na výrobky predávané na všetkých trhoch. Polyvinylchlorid sa postupne vyraduje, minimalizuje sa používanie formaldehydu. Kyslé vytvrdzovacie laky boli nahradené alternatívami (vodou riediteľné laky). Používanie látok, ako sú kadmium, olovo, PCB, PCP a AZO, je zakázané alebo prísne obmedzené. Snažia sa používať iba drevo zo známych, dobre spravovaných zdrojov. Dôraz kladú na recyklovateľné materiály. Katalógy IKEA sú tlačené na bielený papier bez obsahu chlóru a používa buničinu z fariem na dreva. Spoločnosť vydáva jeden tlačený katalóg ročne, a staré katalógy prijíma späť na recykláciu. Používajú atrament s nízkym obsahom toluénu a bez obsahu ťažkých kovov, čo vedie k menšiemu použitiu rozpúšťadiel. Aplikujú lepidlá, ktoré neobsahujú škodlivé chemikálie. Stimulujú dodávateľov, aby

prijali výrobné metódy zodpovedné k životnému prostrediu. Dodávatelia v európskych krajinách konajú v súlade so zavedenými environmentálnymi normami a používajú program environmentálneho riadenia.³ Vyhodnocuje sa vplyv kancelárskych strojov a materiálov na životné prostredie a ak sú k dispozícii alternatívne výrobky kompatibilnejšie s životným prostredím, vyberú sa v čase nasledujúceho obstarávania. Obchody prijali program - Kôš sú peniaze. Zbierajú obalové materiály (kartón, plasty), recyklovateľný kancelársky odpad (papier) a ďalší odpad zo skladu (farby, sklo, drevo) a recyklujú ho. Program výrazne znížil náklady na nakladanie s odpadom. K znižovaniu spotreby energie pomáhajú nové typy svietidiel a alternatívne zdroje energie. Environmentálne vhodné metódy prepravy znižujú dopyt po neobnoviteľných prírodných zdrojoch a znižujú vplyv škodlivých emisií. Používajú ploché obaly, ktoré zaberajú malý objem pri preprave. Vyberajú také prepravné spoločnosti, ktoré spĺňajú normy týkajúce sa emisií a hluku. Spotrebitelia na všetkých trhoch profitujú z dodržiavania prísnych environmentálnych noriem IKEA bez ohľadu na nariadenia na lokálnom trhu.“

ZÁVER

Slovenská ekonomika patrí medzi ekonomiky s vyššou váhou priemyslu a nižšou váhou služieb v porovnaní s väčšinou hospodársky vyspelých krajín. Energeticky náročné spracovanie kovov, ropy, výroba cementu, teplárne a pod. sú príčinou toho, že slovenská ekonomika patrí k najviac energeticky náročným v EÚ a dosahuje nízku energetickú produktivitu. Znečisťovaniu zložiek životného prostredia bude v budúcnosti možné zabrániť za predpokladu, že sa podarí meniť výrobnú štruktúru smerom k oslabeniu energeticky, surovinovo a environmentálne zaťažujúcich odvetví a zvýšiť váhu služieb v ekonomickej štruktúre. K nástrojom environmentálnej udržateľnosti ekonomických aktivít patrí daňový systém. Vzhľadom na sociálnu a politickú situáciu sa zatiaľ upúšťa od zavedenia niektorých ekologických daní. Na environmentálne výzvy, ktorým čelí Slovensko, reaguje ambicióznou stratégiou environmentálnej politiky, ktorú prijala Vláda SR v roku 2019. Slabou stránkou môže byť jej nedôsledná implementácia. Podniky s modernou firemnou kultúrou aplikujú princípy spoločenskej zodpovednosti podnikov a prispievajú k udržateľnému rozvoju a napĺňaniu spoločenských cieľov.

Pod'akovanie [zaradenie príspevku]

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0138/18 „Atraktivita krajiny a veľkých miest z hľadiska mobility talentov“.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AIR (2019): Najväčšie zdroje znečistenia ovzdušia SR. Databázy s údajmi o najväčších znečisťovateľoch ovzdušia. Dostupné na: <http://www.air.sk/emissions.php>
- Enviroportal (2019a): Vplyvy na ŽP. <https://www.enviroportal.sk/environmentalne-temy/vplyvy-na-zp>
- Enviroportal (2019b): Posudzovanie vplyvov na životné prostredie. Dostupné na: <https://www.enviroportal.sk/environmentalne-temy/starostlivost-o-zp/eia-sea-posudzovanie-vplyvov-na-zp>
- Eurostat(2019): Environmental tax revenues. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rt320/default/table?lang=en

³ Normy používané na certifikáciu ISO 14001, systém environmentálneho manažérstva a auditu (EMAS), nariadenia EÚ.

- Lieskovská, Z., Lényiová, P. a kol. (2019): Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2018 (Rozšírené hodnotenie kvality a starostlivosti). MŽP SR a SAŽP. Dostupné na <https://www.enviroportal.sk/uploads/report/9341.pdf>
- Enviroportal(2017): Dane s environmentálnym aspektom. Dostupné na: <https://enviroportal.sk/indicator/detail?id=361>
- MŽP SR (2019): Zelenšie Slovensko – Stratégia environmentálnej politiky Slovenskej republiky do roku 2030 (Envirostratégia 2030). Uznesenie vlády SR č. 87/2019 schválené 27. 2. 2019. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23592/1>
- Ondrovič, A. (2018): Medzinárodné porovnanie ekologickej stopy Slovenska v rokoch 1993 – 2013. WP 101, EÚ SAV, Bratislava. Dostupné na: http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/380_wp_101_ondrovic_2018.pdf
- Owens, H. (2008): IKEA Case Study. TheNatural Step Network. Dostupné na: <http://www.thenaturalstep.pt/?p=591>
- RepTrak (2018): TheWorld's Most ReputableCompaniesForCorporateResponsibility. Dostupné na: <https://www.forbes.com/sites/vickyvalet/2018/10/11/the-worlds-most-reputable-companies-for-corporate-responsibility-2018/#115a6f283371>
- ÚPV SR(2018):Agenda 2030. Dokumenty. Dostupné na: <https://www.vicpremier.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/1228-2/index.html>

ADRESA AUTORA

Ing. Jaroslav VOKOUN

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: jaroslav.vokoun@savba.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.